

Sergi FERRÚS PERIS

APARENÇA DE LAÏCITAT,
CONFESSIONALISME ENCOBERT

Els Quaderns dels Solsticis, 7

Términos como 'laico', 'laicidad', que son los que hoy nos van a ocupar, connotan alguna forma de *neutralidad* de los poderes políticos y civiles respecto a las confesiones religiosas de cualquier tipo. La doctrina práctica del *laicismo* propugna, pues, que la sociedad se organice *independientemente* de toda influencia eclesiástica o religiosa, siguiendo los valores de la ética universal o de pautas de conducta de universal validez. Esta es la característica negativa. La afirmativa es que los valores de convivencia serán autónomos, esto es, obedecerán al esquema de lo que es la razón y lo racional. Nunca podrá organizarse una sociedad libre en torno a valores no racionales, sean religiosos o raciales.

La racionalidad de lo laico, en su vertiente ética, se refiere solamente a lo público, a la *res publica*. Las creencias adicionales son ajenas a este "contrato social" de racionalidad, luego, consecuentemente, pertenecen al terreno de lo privado, de las creencias religiosas, psicológicas, secretas, etc. Que tales creencias o máximas formen parte de lo privado, significa que no deben regir el pensamiento ni la conducta de cualquier ciudadano que no haya dado su explícito e individual acatamiento a los correspondientes iglesias o grupos limitados que las sustentan, y que, con harta frecuencia, gozan de gran prestigio entre la población.

De lo dicho, podemos concluir que *la racionalidad es inseparable de la organización laica y pluralista de las instituciones de las comunidades humanas abiertas*. Fuera de ella y de los contratos que la acompañan no hay ninguna autoridad espiritual sobre los individuos y la sociedad. Por eso la laicidad es la otra cara de la separación de Iglesia y Estado, programa puesto en pie por el mismísimo cardenal Richelieu a principios del siglo XVII.

La doctrina política del laicismo actual está basada en una concepción *ilustrada* de la convivencia social. La Ilustración, dice Kant, es la salida del hombre del estado de tutela del que él mismo es responsable. Su divisa es *Sapere aude!* Atreverse a ser autónomo en la vida teórica, en la vida moral y en la vida física es abandonar los procedimientos mecánicos y repetitivos que guían nuestra conducta, ya sean preceptos, hábitos o esquemas.

(El estado de tutela, subraya el filósofo de las *Críticas*, se intensifica principalmente en las cosas religiosas. Las instituciones eclesiásticas han convertido abusivamente lo laico y el laicismo en sinónimos de mundano, profano, terrenal e impío).

El proyecto del laicismo está basado en una alta concepción del ser humano: "una apreciación razonable del propio valor y de la vocación de todo hombre a pensar por sí mismo", dice Kant, para lo que convoca al ser racional no a una revolución política, sino a una verdadera reforma del entendimiento, para lograr inmunizarnos de los viejos prejuicios y de las supersticiones de sustitución, y superar el estado de máquina para recobrar la propia dignidad y mayoría de edad.

La libertad asegura el *uso público* de la razón, la posibilidad de eliminar los errores y, así, de seguir ilustrándose interminablemente. Pero la ilustración laica no es un estado de hecho estable, sino un deseo, un proyecto, una práctica, un combate, una *necesidad* porque nuestra época, lo mismo que la de Kant, no es una época ilustrada, sino una época que aspira a serlo y, para lograrlo, la guía de la racionalidad laica nos debe animar a conducirnos con audacia y serenidad.

javier urdanibia

aparença de laïcitat, confessionalisme encobert

Sergi FERRÚS PERIS

“La religió ha d'estar al servei de la moral, no la moral al servei de la religió”

PER OBRIR BOCA...

Tinc la sort, i no és masoquisme, de treballar en l'ensenyament, la qual cosa em permet tractar i copsar diàriament les inquietuds i les dèries de la juvenalla. I el ben cert és que, després de tants anys, i a pesar dels malastrucs de principi de mil·leni, entre aquestes persones hi ha moltes que sorprenen per la seua claredat d'idees, per la seua capacitat intel·lectual i per la munió de coses que poden abraçar i no defallir en l'intent.

D'açò em donen proves a diari, però valga ara una experiència que faig alguns anys quan tractem sobre la paraula *democràcia*. A banda de les qüestions pròpies de la meua matèria (etimologia de la paraula, concepte que tenien els antics d'aquesta, etc.) sempre demane als alumnes que em diguen altres formes de govern, i quan hem fet un llistat, els indique allò tan manit de que “la democràcia és el menys dolent dels sistemes de govern”.

En acabant, fem una mena de debat per tal que isquen les raons per les quals es diu allò que acabem de ressenyar, i ací és on fructifiquen les idees d'aquests joves, perquè no cal donar-los el llistat de problemes ja mastegat i deduït, sinó que ells mateixos els addueixen, i gairebé sempre ressalten els següents:

- El paper dels ciutadans, reduït a la simple pràctica electoral, amb un augment de l'abstencionisme, pel desprestigi dels partits polítics (amb una rígida disciplina de vot). Tot això acompanyat de l'elevat cost de les campanyes electorals, amb mètodes de finançament irregular i un gran protagonisme dels mitjans de comunicació, el gran poder mediàtic.
- La contradicció de fons entre els principis igualitaris de la democràcia i la lògica del sistema capitalista: les ambicions econòmiques xoquen de front amb l'estat del benestar, el qual actua en contra dels interessos de les

companyies transnacionals i l'especulació financera. Això pot produir una crisi fiscal, amb un augment d'impostos per tal de garantir els serveis públics.

- I el tercer grup de problemes, que és el que ens interessa en aquest treball, rau en el fet que els drets democràtics no beneficien de la mateixa manera tot el conjunt de la població. Els moviments a favor de la multiculturalitat i de la igualtat de drets entre els habitants d'un mateix Estat denuncien la manca de neutralitat cultural de les democràcies, que en nom dels valors de la majoria (**religió**, llengua, cultura, etc.), marginen, a la pràctica, tots aquells que no els comparteixen.

Açò crea, en el cas concret de la religió, un confessionalisme social, que casa mal amb l'esperit laic de les lleis vigents, i, que, a més obliga i atropella a tot aquell que no segueix les normes específiques de la confessió majoritària, tot prenent que “les seues pròpies certeses de fe” i “els seus valors siguen determinants en el treball polític pràctic legislatiu” i en la vida quotidiana¹.

Exemples que il·lustren açò hi ha a dojo, però un ben quotidià servirà de botó de mostra del que afirmem: fa alguns anys, es va produir un xicotet debat epistolar a la premsa nacional originat pels problemes que patia l'arquitecte Ricardo Bofill per poder conciliar la son, en haver de sofrir les exagerades campanades d'una església propera a sa casa; una catòlica (o catòlic, no recorde bé) ben sulfurada va contestar-li, en la línia que molts correligionaris solen fer, volent canviar-li els costums i insultant-lo (venia a dir-li que si es gitara més aviat i no beguera tant, podria tindre uns somnis d'allò més plaents). Va seguir tot un epistolari de gent que dubtava sobre la separació real Església-Estat que marca la Constitució.

Finalment, en l'última carta que jo recorde que es publicà sobre el tema, es reflexionava sobre allò que diu el paper i el que realment passa a la pràctica: tot i que la llei marca l'aconfessionalitat de l'Estat, la realitat ens indica que això és una trufa absoluta, i es donaven tres exemples per a demostrar-ho:

- Quin estat aconfessional inclou als impostos una casella per a destinar fons a un “credo” determinat?

¹ Com comentava l'alcalde de Venècia i filòsof Massimo Cacciari en una entrevista al diari EL PAÍS, al suplement *Domingo*, del 25/9/05.

- Quin estat aconfessional talla carrers i elimina places d'estacionament per tal que un "credo", una secta o un grup social passegen les seues senyes d'identitat amb una assiduïtat enervant?
- Quin estat aconfessional obliga a un estudiant de família budista, musulmana, jueva, evangelista, atea o catòlica (que pense que la catequesis s'ha d'impartir en les parròquies), etc. a romandre als seus centres d'ensenyament rebent no se sap bé quines matèries pel simple fet que altres estudiants estiguen rebent classes d'un determinat "credo"?

Doncs a pesar d'eixos privilegis (i d'altres que veurem més endavant), els seus beneficiaris els consideren normals i ajustats a norma, i, a més, els exigeixen i conculquen els drets dels altres ciutadans, als qui marginen adduint la suposada normalitat de mantenir aitals privilegis. Però quina normalitat és eixa? Salvant totes les diferències, s'ha de mantenir l'ablació del clítoris als països on es posa en pràctica perquè allà és el més normal del món? Recomanaria a tothom que vera, si té l'ocasió, la pel·lícula de Tim Burton "La novia cadáver", un crit d'horror envers la noció socialment acceptada de normalitat, "eixa vida feta de multitud de petites repeticions, eixe encotillament degut al pes de les tradicions i els convencionalismes; eixa castració dels sentiments per obra d'allò socialment acceptat"².

Aquesta situació de confessionalisme social i de fet, a pesar del que proclama la Constitució, que hauria de consagrar una laïcitat, que de moment només és aparença, enfonsa les seues rels, sobretot, en les següents raons:

1. La transició: en alguns casos aquesta va ser en realitat una transacció (sobretot d'un costat cap a un altre) i la situació de la religió catòlica és una d'elles; en aquest sentit es podria parlar de transigir per la transició i perdoneu el joc de paraules.
2. Una utilització tendenciosa de la legislació.
3. La suposada inviolabilitat d'algunes lleis (sobretot la Constitució i el Concordat).
4. Les perpètues exigències d'un culte, ja de per si privilegiat.

² *Hermosa fantasía macabra*, M. Torreiro, EL PAÍS, 28/10/05.

5. I sobretot la interessada discussió entorn a la llibertat religiosa, quan del que s'hauria de tractar és de la **llibertat de consciència**, pivot sobre el que bascula fonamentalment la **laïcitat**.

Aquest concepte, el de laïcitat, hauria d'impregnar de tal manera cada aspecte de la societat, que es podria abordar des de múltiples vessants: podríem parlar monogràficament d'aspectes jurídics, podríem omplir fulls i fulls des de perspectives filosòfiques, ens seria d'allò més productiu parlar-ne des de la història, ja siga general o educativa... però sóc conscient que veus més competents que la nostra aportarien més llum des d'eixos paràmetres. És per això que intentarem afrontar l'exposició des de la nostra condició de pare, docent i, sobretot, ciutadà, tenint com a punt de partida, perdoneu el tòpic, el "sentit comú" (... que, "a força de tan escàs, acaba per convertir-se en veritable excentricitat"³.

Així, parlarem (1) en primer lloc del significat del concepte i del corpus jurídic relacionat; (2) després farem unes breus pinzellades sobre la història de la laïcitat i la situació actual al nostre país; (3) farem una mirada a l'educació i (4) finalment tractarem d'extraure unes conclusions.

AL VOLTANT DEL NOM I LA SEUA PRESENCIA A L'ALLEI

Sobre el nom

Potser per desviació professional, m'agrada enfrontar-me a les paraules, buscant abans que res el seu origen. En el cas que ens ocupa, *laic* té la mateixa etimologia que *lleg* ("lego", en espanyol), del llatí LAICUS, "que no és clergue", "propi del que no és clergue", i aquest, del grec ????? "pertanyent al poble", "profà", derivat de ????? "el poble".

A partir d'ací, deriven totes les paraules relacionades amb el terme: l'adjectiu *laic* s'aplica a allò que prescindeix de la religió o a la persona que no és eclesiàstica (moltes voltes també s'usa com a sinònim d'*aconfessional*, però aquest terme faria referència a prescindir de les confessions religioses; la *confessionalitat* seria, doncs, l'adhesió pública i oficial a una confessió

³ Juan Luis Cebrián, parlant d'Haro Tecglen a la seua mort el propassat 20 d'octubre de 2005.

religiosa per part d'una institució o d'un estat); tot allò que es refereix als laics seria *laïcal* (per exemple, un *estat laïcal* seria aquell propi dels laics, per oposició a *estat eclesiàstic*). Tot açò que sembla prou clar i planer comença a complicar-se quan, a partir d'aquest terme tan general, es creen substantius: fins i tot el terme és emprat al cristianisme, anomenant *laïcat* al conjunt dels fidels que no són clergues ni religiosos.

Independentment d'aquest ús per part dels cristians, les dues paraules més usades en relació a allò laic són *laïcisme* i *laïcitat* (a banda de l'acció de *laïcitzar*, que seria excloure els elements religiosos d'una institució): tot i semblar termes sinònims (de fet, actualment se'n fan usos idèntics, i alguns rebutgen l'un per considerar-lo inadequat) podríem dir que no ho són: mentre *laïcisme* faria referència a una doctrina (la qual cosa l'emmarcaria en l'òrbita de la Història), *laïcitat* es refereix més a un sistema (entroncant, doncs, amb la Política). El primer defensa la independència de l'home, de la societat i, més particularment, de l'estat de tota influència eclesiàstica o religiosa, mentre la segona exclou les esglésies de l'exercici del poder polític o administratiu, i de l'organització de l'ensenyament.

Actualment, hi ha un corrent que propugna la conveniència d'usar sempre "laïcisme", per tal com "laïcitat", a causa de l'ús que se'n fa als mitjans de comunicació, va camí de convertir-se en equivalent a "pluralitat religiosa", quan, en realitat, hauria de ser el reconeixement de la pluralitat de conviccions, religioses i no religioses, i un igual tracte a tots els individus. En realitat, la laïcitat hauria de tendir a possibilitar les condicions jurídiques, polítiques i socials necessàries per al desenvolupament ple de la llibertat de consciència, tot lluitant amb fermesa per la igualtat d'ateus, agnòstics i indiferents, front als privilegis de què frueixen les confessions religioses.

En boca de Fernando Savater, la laïcitat "es el reconocimiento de la autonomía de lo político y civil respecto a lo religioso, la separación entre la esfera terrenal de aprendizajes, normas y garantías que todos debemos compartir y el ámbito íntimo (aunque públicamente exteriorizable a título particular) de las creencias de cada cual".

A voltes amb la llei⁴

⁴ Avís per a juristes: ja he dit més amunt que hom no és un especialista en dret, i que intentaré enfrontar la qüestió des del sentit comú. No vull ficar-me en possibles interpretacions, perquè eixe sentit que he

Vist tot açò, la pregunta és: és el nostre país laic? Segons veurem, podria semblar per les lleis que ens regeixen que la resposta és afirmativa (si més no, seria un país aconfessional, per tal com cap religió té caràcter estatal), però en la realitat veurem que sí existeix un confessionalisme, social si voleu, però que privilegia en gran mesura un determinat credo i margina, per tant, no sols als seguidors d'altres credos sinó a aquells que opten per no seguir cap religió.

Per tant, serà útil, abans que res, fer un cop d'ull a les normes i lleis que regeixen actualment, tot recordant, però, que, tot i no ser versats en lleis, és evident que quan hi ha conflicte entre dues normes, ha de privar la de rang superior. Per això, les enumeraré per ordre d'importància:

I. Declaració Universal de Drets Humans, 1948 [DU]: "Tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió; aquest dret inclou la llibertat de canviar de religió o de creença, així com la llibertat de manifestar la seua religió o la seua creença, individual i col·lectivament, tant en públic com en privat, mitjançant l'ensenyança, la pràctica, el culte i l'observança" [art. 18].

"Els pares tindran dret preferent a escollir el tipus d'educació que haurà de donar-se als seus fills". [art. 26.3]

II. Conveni Europeu (1950) i Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea (2000): "Tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió; aquest dret implica la llibertat de canviar de religió o de conviccions, així com la llibertat de manifestar la seua religió o les seues conviccions, individual o col·lectivament, en públic o en privat, mitjançant el culte, l'ensenyança, les pràctiques i l'observació dels ritus" [CE: art. 9.1 / CDF: art. 10.1].

III. Constitució Espanyola (1978): "Les normes relatives als drets fonamentals i a les llibertats que la Constitució reconeix s'interpretaran de conformitat amb la Declaració Universal de Drets Humans i els tractats i acords internacionals sobre les mateixes matèries ratificats per Espanya". [art. 10.2]

esmentat em donarà la més lògica. Ja sé que es diu que una norma té tantes interpretacions com advocats hi ha. Prova d'això són els rius que de tinta que ha merescut una frase, en principi tan clara, com aquesta: "l'home i la dona tenen dret a contraure matrimoni amb plena igualtat jurídica" (CE, Cap. II, article 32.1).

“Els espanyols són iguals davant la llei, sense que pugui prevaler cap discriminació per raó de naixement, raça, sexe, **religió**, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social”. [II, 14]

“Es garanteix la llibertat ideològica, religiosa i de culte dels individus i les comunitats sense més limitació, en les seues manifestacions, que la necessària per al manteniment de l'ordre públic protegit per la llei”. [16.1]

“Ningú no podrà ser obligat a declarar sobre la seua ideologia, **religió** o creences”. [II, 16.2]

“Cap confessió no tindrà caràcter estatal. Els poders públics tindran en compte les creences religioses de la societat espanyola i mantindran les conseqüents relacions de cooperació amb l'Església Catòlica i les altres confessions”. [II, 16.3]

“L'educació tindrà per objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana en el respecte als principis democràtics de convivència i llibertats fonamentals”. [II, 27,2]

“Els poders públics garanteixen el dret que assisteix als pares per tal que llurs fills reben la formació religiosa i moral que estiga d'acord amb les seues pròpies conviccions”. [II, 27, 3]

“Es reconeix a les persones físiques i jurídiques la llibertat de creació de centres docents, dintre del respecte als principis constitucionals”. [II, 27, 6]

IV. Concordat de 1953 i Acords amb la Santa Seu de 1976 i 1979

V. Llei orgànica, reguladora del dret a l'educació, 8/1985: s'hi declara la neutralitat ideològica dels centres públics [18.1] i que els continguts educatius han de contribuir a la formació integral de la persona.

VI. Llei orgànica de llibertat religiosa, 1980: “L'estat garanteix el dret fonamental a la llibertat religiosa i de culte, reconeguda a la Constitució (...)” [1.1.]

“la llibertat religiosa i de culte garantida per la Constitució” [2.1.].

Si donem per vàlid que les lleis de rang superior (en aquest cas, la Declaració Universal de Drets Humans, i, immediatament després, la Constitució Espanyola) prevalen sobre les altres, veurem clarament que tant els acords amb la Santa Seu, com la llei de llibertat religiosa xoquen frontalment amb les primeres: en el primer cas perquè es configura

l'existència d'un Dret Eclesiàstic de l'Estat manifestament oposada a la primera frase de l'article 16.3 de la Constitució (“cap confessió tindrà caràcter estatal”), i en el segon perquè anul·la sense immutar-se les creences i conviccions no religioses, reconegudes en un plànol d'igualtat amb les religioses en la DU de 1948: i ho fa d'una manera tan xarona com és citar, mutilant-lo, l'article 16.1 de la Constitució.

Veurem com, amb aquest ús interessat de les lleis i amb els privilegis que aquestes mateixes lleis atorguen a la religió catòlica, juntament amb la forta consciència social imperant a Espanya, la situació actual és d'un confessionalisme encobert, que margina, conculcant la Constitució i els Drets Humans, un nombre important de ciutadans.

ALGUNES PINZELADES HISTÒRIQUES I SITUACIÓ ACTUAL A ESPANYA

Laïcitat a la història, apunts breus

La trajectòria del corrent laic s'insereix en un llarg camí de lluita per l'emancipació dels éssers humans, tendint a assolir els principis superiors de llibertat i igualtat. Per això, podem trobar ja indicis a l'Antiguitat, amb pensadors com ara Epicur, però que enfonsa les rels més properes en el pensament il·lustrat de la segona meitat del segle XVII i al segle XVIII, i que des de les revolucions americana i francesa ha patit nombrosos avatars, no essent hui per hui patrimoni d'un sol corrent polític.

Amb tot això, l'element que més distorsiona tot el debat al voltant de la laïcitat és la llibertat religiosa, reivindicada com un dret universal, quan el contingut irrenunciable de la laïcitat hauria de ser els drets fonamentals de reclamació individual i la llibertat de consciència com a vertebradora seua. I dèiem que és distorsionador el fet de reivindicar la llibertat religiosa com un dret universal pels següents motius:

1. Un dret universal és atribuïble a tots i cadascun dels éssers humans i és obvi que no totes les opcions de la llibertat de consciència tenen un contingut religiós ni tots els éssers humans s'adscriuen a una confessió: per tant, elevar la llibertat religiosa a dret universal és tan absurd com, per exemple, formular el dret universal a ser marxista o a confiar en

l'astrologia. La llibertat religiosa només hauria de ser un cas particular de llibertat de consciència. I això exigeix un tractament polític i jurídic de les doctrines religioses idèntic al de qualsevol altre sistema particular de conviccions o de creences.

2. Però, així i tot, des de la Reforma protestant, la llibertat religiosa apareix no com un dret dels individus, sinó com un dret de les comunitats:

Enric IV, a França, promulga l'Edicte de Nantes (1598), que ignora i anul·la qualsevol noció de llibertat individual: el subjecte de llei és la confessió, no els individus (els hugonots gaudeixen de llibertat de culte només per ser membres d'una organització religiosa).

Procés semblant té lloc en les posicions de Luter, després que la reforma protestant està assegurada a Alemanya: “un príncep, una religió”.

Però qui té gran influència en el naixement de societats democràtiques és Locke i els seus escrits sobre la tolerància, en ple segle XVII: eixa noció de tolerància, aplicable només a les diferents sectes cristianes, exclou d'entrada als ateus: eixes tesis obren les portes a l'Església Catòlica, com una secta cristiana més, en el trencadís de religions que es reparteixen el pastís als països de la secularització (no del laïcisme). Ningú no negarà que la democràcia estadounidenca és una gegantina teocràcia plurirreligiosa, a pesar de la separació formal de les esglésies i l'Estat⁵.

Tot i això, també al segle XVII, altres autors, com ara Pierre Bayle, comencen a combatre aquesta exclusió dels ateus i dels no religiosos en general, dels drets positius, obrint camí a la llibertat de consciència com a dret atribuïble als éssers humans d'un en un.

Després de les revolucions americana i francesa, al segle XVIII, i les revolucions i guerres del XIX i el XX, s'han desenvolupat en la major part del planeta processos per tal d'instaurar societats democràtiques, fonamentades en els principis de llibertat i igualtat i amb l'ésser humà com a subjecte dels drets fonamentals. I aquestes societats democràtiques han hagut de

⁵interessant és l'article de Tomás Eloy Martínez, del mes d'octubre passat, on, entre altres coses diu: “la democràcia republicana de los EE UU está convirtiéndose poco a poco en una democràcia teocràtica. O, por lo menos, está convirtiéndose en un tejido de ideas que permite a la religión infiltrarse dentro del cuerpo del Estado, pese a la separación que establecen las leyes (...) la revolución religiosa del presidente (...) Bush (...) és fundamentalista, en el sentido de que lo bueno para él es lo mejor para los demás”; pensem també en la recent trifulca entre Darwin i el “disseny intel·ligent”, o de com la ciència es veu atropellada en l'escola per la religió.

mamprendre l'intent de desprendre's de la tutela clerical i del monopoli moral sobre els ciutadans exercit per les confessions religioses, emparades en Estats confessionals o configurades com a religions d'Estat.

Cas especialment significatiu, en aquest sentit, és el de l'Església Catòlica, per tal com condiona tot el procés emancipador de la tutela clerical a l'àmbit mundial, ja que és l'única confessió que es configura com a Estat; una paròdia d'Estat, és clar (manca d'elements essencials per a ser-ho, com ara la presència de ciutadans dones i xiquets), creada per Mussolini al 1929 i reconeguda per la ONU, amb la capacitat jurídica internacional necessària per a signar acords concordatoris amb nombroses nacions. Com que aquests Acords tenen rang de tractats internacionals, s'inscriuen com un article constitucional invisible, obligant als poders públics a una lectura confessional de llurs respectives constitucions, encara que en algunes d'elles es postule una separació formal de les esglésies i l'Estat o es continga una declaració explícita de laïcitat o d'aconfessionalitat.

I és en aquest punt on l'Església aprofita la noció de laïcitat, per a escombrar en el seu interès, i anul·la la llibertat de consciència, aconseguint que es parle només de llibertat religiosa (que, tot i això, només va ser acceptada pel catolicisme després del Concili Vaticà II), reclamant que la fe no estiga sols a l'esfera del privat i que tinga plena expressió pública; però la realitat és que els postulats laics (en el sentit no deformat pel clericalisme) mai no han volgut reprimir eixa expressió pública, la manifestació a través dels mitjans de comunicació i d'actes públics de totes les ideologies i sistemes de conviccions o de creences, religioses o no, sinó que, ans al contrari, ho considera precisament un dret fonamental. Altra cosa totalment diferent és la consideració de l'esfera d'allò públic (que ateny a tots els ciutadans) i l'esfera d'allò privat (que és on han d'instal·lar-se les associacions de caire religiós, en estricta igualtat amb les restants organitzacions que agrupen als individus al voltant de sistemes de conviccions o de creences particulars).

Així doncs, per a l'Església Catòlica la "laïcitat" de l'Estat es fonamenta en la distinció entre els plànols d'allò secular i d'allò religiós: entre l'Estat i l'Església ha d'existir un mutu respecte a l'autonomia de cada part. Així es pretén, tot inserint el concepte històric de llibertat religiosa per a oposar-lo a la llibertat de consciència, perpetuar el paper dels "poders temporals" com a

braços seculars del “poder espiritual”, arribant-se a les fórmules concordatàries en què l'Església se situa per damunt de les lleis i pot obrar amb completa impunitat al sí de l'Estat.

Conseqüències:

- A nivell nacional, la major part d'aquests braços seculars d'adoctrinament es converteixen en una ideologia particular, a través d'ordres religioses, parafuncionariats de rectors i bisbes finançats amb fons públics i exèrcits de catequistes a les escoles, arribant fins i tot en alguns Estats (com veurem més endavant) a una aberrant protecció penal de les ideologies religioses, distorsionant el que s'exigeix als drets humans i a la llibertat de consciència: la protecció de la integritat psicològica o moral dels individus, no de les ideologies d'aquests (imaginem sols per un moment en el col·lapse que es produiria si una protecció semblant s'extenguera a les conviccions de caràcter no religiós, tipificant com a delictes –com passa ara amb la “blasfèmia”- les ofenses als sentiments filosòfics, polítics o estètics).
- A nivell internacional, la noció de llibertat religiosa, triomfant des de fa segles als països amb predomini de les esglésies reformades, força als Estats a contemplar les relacions internacionals des d'una òptica quasi exclusivament religiosa, on els drets humans i la noció mateixa de democràcia queden mediatitzats pel trencadís de confessions dominants en cada context geopolític: el diàleg mundial es converteix en diàleg “interreligiós”; la tan cloquejada “multiculturalitat” identifica tendenciosament cultura amb religió.

Però, com ha segut el procés mitjançant el qual l'Església Catòlica s'ha apropiat del terme “laïcitat” per a fer-lo arrimar-se als seus interessos? Com veiem més amunt, no és fins al Concili Vaticà II quan es reconeix la llibertat de consciència, polaritzada hàbilment cap a la llibertat religiosa. Però, i abans? Un resum de la història es pot trobar en un article de Fernando Savater⁶, on s'observa el llarg camí de l'Església per acceptar els Drets Humans. Resumint: en 1791, en resposta a la Convenció francesa dels Drets de l'Home, el Papa Pius VI afirma: “no pot imaginar-se bajanada major que tenir a tots els homes

⁶ *La laicidad explicada a los niños*, EL PAÍS, 5/11/05.

per iguals i lliures”. Al 1832, Gregori XVI es reafirma en aquesta condemna, tot dient que la llibertat de consciència és un error “verinosíssim”. Lleó XIII, al 1888, estableix els mals del liberalisme i el socialisme, epígons indesitjables de la il·lustració, assenyalant que “no és absolutament lícit invocar, defensar, concedir una híbrida llibertat de pensament, de premsa, de paraula, d’ensenyament o de culte, com si foren altres tants drets que la natura ha concedit a l’home. De fet, si vertaderament la natura els hagués concedits, seria lícit recusar el domini de Déu i la llibertat humana no podria ser limitada per cap llei”. I Pius IX fulmina, al 1906, la llei francesa de separació entre Església i Estat, tot afirmant, entre altres coses: “que siga necessari separar la raó de l’Estat de la de l’Església és una opinió segurament falsa i més perillosa que mai. Perquè limita l’acció de l’Estat a la sola felicitat terrenal (...) i descuida (...) la meta última dels ciutadans, que és la beatitud eterna (...)”. I així fins a l’esmentat Concili Vaticà II (1962-65), on un jove cardenal Wojtyła exclamava: “És una autèntica revolució!” Però ja hem vist que han sabut desviar el debat cap a allò que realment els interessa, és a dir, cap a la llibertat religiosa.

Pel que fa a Espanya, i a allò que podem relacionar amb la laïcitat, el procés, pels avatars històrics que tots coneixem, ha estat gairebé sempre empeltat pel confessionalisme. Intentarem fer un breu resum històric des de la Constitució de 1812: en aquesta, tot i que les Corts de Cadis abolien per primera volta la Inquisició, estava ennegrida (com escriu Blanco White) amb “el segell d’intolerància religiosa”⁷, ja que declarava que “la religió de la nació espanyola és i serà perpètuament la catòlica, apostòlica, romana, única vertadera” i “la nació la protegeix per lleis sàvies i justes... i prohibeix l’exercici de qualsevol altra”⁸.

Amb tot, amb diferents alternatives, l’esmentat tribunal de la Inquisició només fou definitivament suprimit mitjançant decret el 15 de juliol de 1834, signat per Maria Cristina en nom de la seua filla Isabel II.

Al 1837, tot i mantenir l’obligació per part de l’estat del manteniment del culte i dels sacerdots catòlics, evitava ja la prohibició d’altres religions; en tot

⁷ *La iglesia como poder*, Miguel Á. Aguilar, EL PAÍS, 15/11/05

⁸ *Ibidem*.

cas, no assenyalava la religió catòlica com la de la nació, cosa que tornà a fer la constitució de 1845, fins que la de 1856 tornava a tolerar l'existència de no catòlics, sempre i quan no expressaren les seues opinions en públic, però aquesta constitució no arribà a entrar en vigor.

La Constitució de 1869 és la primera que reconeix a Espanya la llibertat religiosa, reforçant-se aquest dret fins que la constitució republicana de 1873 considerava la nació com un estat laic: un cop militar tornava a truncar aquest projecte constitucional i la tornada de la dinastia borbònica comportà la consideració de la religió catòlica novament com la de l'estat.

Hem d'esperar fins a la Constitució de 1931 per a trobar una separació clara d'Església i Estat, amb les conseqüències que arrossegà això, en merèixer l'hostilitat de l'Església en la seua versió de poder terrenal⁹.

En efecte, igual que en aquests dies, l'Església catòlica d'aquell temps va emprar un dels seus instruments habituals en moments històrics d'impuls secularitzador¹⁰: tocar a rebat i manifestar-se contra el govern, tot aprofitant per a això la forta institucionalització del catolicisme i la connivència amb els partits conservadors, i fent dels seus centres de proselitisme (almenys un en cada poble), parròquies i centres d'educació catòlics, una xarxa perfectament coordinada de protesta dirigida. Val a dir que aquella Constitució tenia un esperit molt més laic i respectuós amb els drets humans que la de 1812, i, fins i tot, que l'actual, per tal com, entre altres coses, declarava la no confessionalitat de l'Estat, eliminava el finançament estatal del cler, introduïa el matrimoni civil i el divorci i, allò més dolorós per a l'Església, prohibia l'exercici de l'ensenyament a les ordres religioses. Els bisbes sentien "el duro ultraje a los derechos divinos de la Iglesia" i rebutjaven "las escuelas acatólicas, neutras o mixtas". El Papa Pius XI li dedica una encíclica per atentar "contra els drets imprescriptibles de l'Església". La CEDA i la premsa catòlica se sumen a la mobilització general. I no faltà qui, com el carlista Manuel Fal Conde, declararen ja aleshores que els catòlics devien defensar-se de tots eixos atacs "con su sangre incluso"¹¹.

Acabada l'experiència en forma de guerra civil, vam tenir després quaranta anys de nacional-catolicisme, plasmat en la fórmula dels Principis

⁹ Ibidem.

¹⁰ *Poderes terrenales*, Julián Casanova, EL PAÍS, 12/11/05.

¹¹ Ibidem.

Fonamentals del Moviment, del 17 de maig de 1958: la nació espanyola considerava “como timbre de honor el acatamiento a la Ley de Dios, según la doctrina de la santa Iglesia Católica, Apostólica y Romana, única verdadera y Fe inseparable de la conciencia nacional que inspirará su legislación”¹².

Abans de morir Franco, la jerarquia eclesiàstica havia elaborat, segons William J. Callahan, “una estratègia basada en la fi de la confessionalitat oficial, la protecció de les finances de l'Església i dels seus drets en matèria d'educació i el reconeixement de la influència de l'Església en les qüestions d'ordre moral”. I és evident que després de 30 anys de mort Franco, aquesta estratègia s'ha acomplert amb escreix; la democràcia li ha donat a l'Església catòlica un tracte exquisit. Cap altre país democràtic té en una situació tan privilegiada una confessió religiosa. Però ells volen més, a pesar de que el que ja gaudeixen suposa un privilegi desorbitat i, de vegades, com veurem, una marginació dels qui pensen diferent. Ha passat ja l'època en que l'Església catòlica podia considerar-se font de veritat absoluta i el catolicisme com única religió dels espanyols. No discutim, com diu Julián Casanova en l'article esmentat, el futur de l'Església, les seues posicions morals o quina és la millor manera d'adaptar-se als temps, tot mantenint al mateix temps els seus privilegis. Es tracta, pel contrari, de consolidar des d'un Estat laic i democràtic la llibertat de creure o no creure i el rebuig del dogmatisme. I efectivament, com recorda aquest autor, al llarg del segle XX s'ha demostrat que quan més present ha estat l'Església al primer plànol de l'actualitat, més desgràcies han plogut.

Espanya, avui

A Espanya, la tradició laica és pràcticament nul·la, entre altres raons pel que hem vist més amunt: la tradició d'aquest país ha fet que el catolicisme impregne tota la vida social; la xarxa que conforma l'Església catòlica és impressionant; les tradicions catòliques són gairebé intrínseques a la societat espanyola; allò que a finals de segle XIX i principis del XX, a França, per exemple, es veia com un procés natural, les proposicions laiques, a Espanya esdevenien explosives, ja que afectaven l'estructura de l'organització social (no oblidem que des de la Regència de Maria Cristina el regne estava sota el

¹² Vid. supra, nota 7.

control de la Companyia de Jesús)¹³. Aquest confessionalisme social té dues conseqüències: (1) es produeix una discriminació dels ciutadans no adscrits a una confessió religiosa determinada i (2), com que açò no és massa constitucional, es fan saltirons de mil tipus per tal que sembla legal, produint-se clares contradiccions a les lleis, entre elles la Constitució.

(1) Privilegis i discriminacions

En un estat que declara a la seua Constitució que “cap confessió tindrà caràcter estatal” [16.3], no es deurien tolerar ni la interpretació clarament deformadora dels drets humans que s’hi dóna ni les discriminacions que pateixen els ciutadans no adscrits a una confessió religiosa. Ans al contrari, s’haurien de promoure les necessàries reformes constitucionals i legislatives tendents a aconseguir l’absoluta igualtat entre creients, indiferents i no creients en l’exercici dels drets fonamentals.

Però anem a pams. En primer lloc, caldria plantejar-se si coses que són totalment quotidianes avui en dia no representen en realitat un privilegi sense parangó per aquells que les frueixen “perquè així ha estat sempre” i encara que signifiquen, per estrany que puga semblar, una discriminació per aquells que no combreguen amb el seu ideari. Són el que podríem anomenar les “quotidianeïtats confessionals”:

- Tenir una confessió determinada setmanalment assignat un horari per a televisar els seus ritus i cerimònies a la televisió pública d’un Estat aconfessional.
- Poder pertorbar eixa mateixa confessió el silenci de manera habitual i a les hores que siga des dels seus centres eclesiàstics. Fins i tot, quan s’està desenvolupant una activitat municipal adreçada a tots els ciutadans i que necessita gaudir en eixos moments de silenci¹⁴.
- Són objectius o imparcials els partits polítics que als seus principis es declaren confessionals? Ho són, per exemple, els anomenats partits musulmans als països on es presenten?

¹³ *De Jean-Jacques Rousseau à Francisco Ferrer Guardia*, Javier Urdanibia. Butlletí n° 9 d’ÉMILE ET L’ÉDUCATION, ÉTUDES JEAN-JACQUES ROUSSEAU, Musée J.-J. Rousseau-Montmorency.

¹⁴ Per exemple, el passat estiu de 2005, els organitzadors d’una activitat a Teulada no van poder fer-se sentir per la megafonia perquè les seues paraules eren aixafades per les campanes de l’Església del costat que cridaven els seus feligresos, no sé si a maitines o a missa de dotze.

- Permetre de manera habitual que una confessió determinada passege els seus símbols d'identitat pels carrers dels municipis, obligant als no creients a deixar d'exercir els seus drets (per exemple, poder circular lliurement, tot i haver pagat l'impost de circulació) i a ser testimonis impotents de l'ostentació religiosa. En aquest cas, la qüestió ja passa de quotidianitat confessional a discriminació manifesta: fins i tot el Codi Penal [523] contempla la presó (de sis mesos a sis anys) o la multa (de 4 a 10 mesos) si s'impedeixen, s'interrompen o es pertorben els actes, funcions, cerimònies o manifestacions de les confessions religioses, duts a terme en lloc destinat a culte (presó) o en qualsevol altre lloc (multa). Aquest article és un atemptat directe als principis elementals de llibertat i igualtat, és una evident discriminació entre ciutadans amb conviccions religioses i ciutadans amb conviccions no religioses¹⁵.
- Subvencionar, en un Estat aconfessional, centres d'ensenyament que celebren actes religiosos en horari lectiu. Més encara quan, en aquest cas, fins i tot el Codi Penal penalitza a aquells qui forcen a altres a practicar o concórrer a actes de culte o ritus, o a realitzar actes reveladors de professar o no professar una religió, o a canviar la que professen; no s'hauria de denunciar els centres, cada vegada que es celebra una missa durant l'horari lectiu?
- I un munt d'actes quotidians que xoquen frontalment amb el dret a no ser obligat a declarar sobre la religió de cadascú [CE 16.2]. Perquè no altra cosa que una declaració d'eixe tipus es produeix cada vegada que es marca o es deixa de marcar la casella de l'IRPF, cada vegada que matriculem els nostres fills en un col·legi públic o sostingut amb fons públics, cada vegada que un xiquet entra a classe de religió catòlica o a la seua alternativa, cada vegada, en fi, que un xiquet ha d'esperar, en situació de marginat, a que acabe la missa o un acte religiós dut a terme a l'escola en horari lectiu.

¹⁵ No hauria de tenir idèntica protecció, per exemple, un acte públic amb motiu de l'orgull gai o una manifestació fins una estàtua d'Azaña? Què passa si estic celebrant una festa a ma casa i tinc la música alta, "pertorbant" l'estacionament d'una processó de Setmana Santa, per exemple, sota la finestra oberta de la meua sala d'estar? Però és que a més, la situació arriba a extrems tals com el de l'alcalde, que, creient-se emparat per les lleis, obliga als treballadors municipals a assistir-hi, amb l'amenaça d'ésser expedientats: vegeu, si no, el cas del Cap de Policia de Vila-real. I és lògic en un Estat aconfessional que es veja com a normal i gairebé obligatori que els màxims representants del poble hagen d'engalanar-se i encapçalar aquestes mostres de confessionalisme, encara que en alguns casos, fins i tot, representen opcions polítiques laiques?

I si aquests fets quotidians i, diguem-ne, folklòrics no en són prou per comprendre fins a quin punt la societat privilegiada determinat credo i margina els altres i aquells que no en tenen cap, només cal que s'aturem en tres lleis (ja no anècdotes, no, lleis d'obligat compliment) que deixen ben palès el que estem comentant:

- La llei orgànica de llibertat religiosa de 1980: anul·la les creences i les conviccions no religioses, en citar, mutilant-lo, l'article 16.1 de la Constitució: “l'Estat garanteix el dret fonamental a la llibertat religiosa i de culte, reconeguda a la Constitució” (!). Desapareix, per encanteri, la “llibertat ideològica”. Al llarg de tot el text les creences i les conviccions de caràcter no religiós són privades del reconeixement de qualsevol contingut, i se'n fa referència com “absència de creences” o “absència de conviccions” (!!). No pot haver-hi, des del punt de vista polític i jurídic, un major i més brutal atemptat al pensament humanista i a la llibertat de consciència. Tota aquesta llei nega la possibilitat de continguts morals no religiosos, interpretació que immediatament es trasllada a totes les lleis orgàniques que regulen el dret a l'educació.
- La llei orgànica que regula el dret d'associació de 2002: consagra de manera definitiva l'existència d'un Dret Eclesiàstic de l'Estat que s'ordeix per la pervivència del Concordat de 1953 a través dels Acords de 1976 i 1979, i concedeix completa impunitat a l'Església Catòlica (recordem que va ser aprovada immediatament després dels escàndols i delictes financers en què es va veure immersa aquesta) i uns espais negadors dels drets humans en el funcionament intern de determinades organitzacions religioses. Per què? Perquè diu que totes les associacions (partits, sindicats, federacions esportives, consumidors, etc.) es regiran mitjançant aquesta legislació, excepte les constituïdes per a fins exclusivament religiosos, que es regiran per allò disposat als tractats internacionals i a les lleis específiques.
- El Codi Penal. En aquest punt, la discriminació és més greu, si cap, per tal com ara el que està en joc és fins i tot la llibertat personal, ja que es contemplen penes de presó. La situació de privilegi assoleix nivells escandalosos a aquesta llei, per tal com significa una discriminació inadmissible envers les persones que no s'adscriuen a cap confessió

religiosa. No d'altra manera es pot considerar el fet que puguen incórrer en pena de multa aquells que impedisquen a un membre d'una confessió religiosa practicar els actes propis de les creences que professen [522.1]: per què aquells que siguen membres d'una associació no religiosa no gaudeixen de la mateixa protecció (en un acte d'exaltació dels valors republicans, per exemple, o en una cerimònia d'exaltació d'algun represaliat per la dictadura, posem por cas)? S'adduirà que ja altres articles d'aquest codi els protegeix: però, aleshores, per què eixos mateixos articles no els basten als membres d'una confessió religiosa? On queda l'article 14 de la Constitució o com es pot acceptar un codi penal en què una mateixa conducta és delictu tipificat en un article per a una classe de ciutadans i no ho és per a altres? Una cosa semblant contempla [524] quan eleva la pena a presó inclòs, quan es profanen o s'ofenguen els sentiments religiosos en un lloc destinat a culte o en cerimònies religioses, però no té la mateixa consideració envers aquells que puguen veure's ofesos a les seues seues, si aquestes no estan destinades a sentiments o cerimònies religioses. I, ja per acabar amb aquesta llei, no podem deixar d'esmentar l'article 525, on es frega perillosament un atemptat a la mateixa llibertat d'expressió: diu que poden ser multats aquells que, per a ofendre els sentiments d'una confessió religiosa, facen públicament escarni dels seus dogmes, creences, ritus o cerimònies: què passa amb els sentiments dels agnòstics, els ateus, els indiferents? Evidentment, seria descabdellat sol·licitar que les ofenses i els escarnis a les nostres creences i ideologies es convertiren en delictu, perquè això seria la mort de la llibertat d'expressió, però no es pot admetre com una cosa legítima el fet de que determinades ideologies –les de tall religió- estiguen blindades i ens situen constantment a les portes del delictu¹⁶. La blasfèmia com a delictu, doncs, s'hi oculta sota l'ofensa dels sentiments d'un determinat perfil de ciutadà. És veritat que en l'apartat següent, el codi sembla anivellar les coses, tot dient que incorreran en les mateixes penes aquells que facen públicament escarni de qui no professe religió o creença alguna. Però açò encara empitjora les coses, al meu parer: l'única protecció en aquest cas és "l'absència de religió o de creença": és a

¹⁶ Il·lustren aquest atemptat als principis de llibertat i d'igualtat en matèria de conviccions fets recents com el vet a representar l'obra teatral de Xavier Castillo –Pot de Plom- en què es parodia al Papa, en alguns ajuntaments; o la retirada del cartell de l'Observatori dedicat als ídols, perquè apareixen els braços crucificats de Jesucrist; o la sentència condemnatòria a un videojoc amb natzarens... i tants més.

dir, no existeixen a la nostra legislació penal creences i/o conviccions no religioses. No som res, no pensem, no sentim, no tenim propostes ètiques i morals...

(2) Contradiccions a la Constitució

Fins ací, tot allò que podríem anomenar privilegis quotidians i discriminacions evidents. Passem ara a veure com la Constitució ha de fer mil saltirons per a mostrar una façana laica, sense perjudicar aquestes prebendes catòliques. I és per això que cau en flagrants contradiccions:

- Article 16.3: “cap confessió tindrà caràcter estatal. Els poders públics tindran en compte les **creences religioses** de la societat espanyola i mantindran les consegüents relacions de cooperació amb l'Església catòlica i les altres confessions.” La trampa rau en la menció explícita de l'Església catòlica, ja que fa que ens fixem només en això i que es demane suprimir-la. No; el problema principal d'aquest article està en per què els poders públics han de tenir únicament en compte les creences religioses, oposant-se manifestament a l'article 10.2 de la mateixa Constitució i a la normativa internacional de rang superior. El que hauria de fer l'estat és ignorar totes les conviccions particulars i garantir a cadascun dels ciutadans l'exercici dels seus drets, en coherència amb l'article 14.
- Però és que, per salvaguardar els privilegis confessionals, la Constitució torna a contradir-se (a l'article 16.1) i a xocar amb l'exercici de la llibertat de consciència quan diu que “es garanteix la llibertat ideològica, religiosa i de culte dels individus i les comunitats, sense més limitació (...) que la necessària per al manteniment de l'ordre públic (...)”: considerem açò un disbarat per tal com allà on l'individu és subjecte de Dret no pot ser-ho al mateix temps la comunitat, i a l'inrevés: només els individus posseïm eixa facultat que anomenem consciència, ment, pensament, caràcter que ontològicament no tenen els grups (ja siguen “artificials”, com una associació, ja siguen “naturals”, com el municipi, o la nació). Si s'atribueix la llibertat de consciència com un dret d'una comunitat, a qui en realitat s'atribueix és als governants d'aquesta, que poden decidir la religió o les religions dels governats, essent més o

menys tolerants amb altres conviccions. Això impossibilita l'exercici de la llibertat de consciència com a dret inalienable dels éssers humans, agafats d'un en un.

- Finalment, i per enllaçar amb el següent apartat, veiem també com es tergiversa la Constitució, en contra del reflectit a la Declaració Universal dels Drets Humans (que diu: “els pares tindran dret preferent a escollir el tipus d'educació que haurà de donar-se als seus fills” [26.3]) quan afirma [27] que “els poders públics garanteixen el dret que assisteix als pares per tal que els seus fills reben la formació **religiosa i moral** que estiga d'acord amb les seues pròpies conviccions”: quan parlem de formació religiosa i moral, si volem respectar l'esperit de l'article de la DU, hauríem d'entendre formació religiosa i/o formació moral: per tant, aquest article, contràriament al que de manera interessada pretenen alguns, no significa un manament de que la religió haja de ser ensenyada a l'escola: la DU no limita aquest dret als pares amb conviccions religioses, excloent als pares amb plantejaments morals d'altre tipus. És evident que, si aquest dret ha de ser satisfet a l'escola, hauria de ser-ho per a tots i acollir tota mena de morals particulars, sense cap restricció, convertint-les en assignatures, cosa que, evidentment, és impossible. En altre cas, no parlem d'un dret universal, sinó d'un inadmissible privilegi.

RELIGIÓ A L'ESCOLA

Models truncats

I aquest últim privilegi és el que m'agradaria remarcar per a acabar l'exposició, perquè considere que és l'educació un puntal bàsic per a formar éssers humans capaços d'alliberar-se i evolucionar “per destruir els atavismes, per impedir l'aparició de masses sectàries o inconscients” (com bé deia Anselmo Lorenzo¹⁷).

¹⁷ 1841-1911. Anarquista. Davant l'enfrontament entre les dues concepcions del socialisme, l'una marxista i l'altra bakuninista o antiautoritària, Lorenzo va optar per la segona, tot i quedar atrapat per la dicotomia d'estar també en bons tractes amb la família Marx. És essencial en l'obra pedagògica i editorial de Ferrer i Guàrdia, com a traductor i redactor de *La Huelga General*, així com de *Solidaridad Obrera*. La caiguda de Ferrer arrossegà Lorenzo, que és desterrat a Alcañiz. Vid. també Javier Urdanibia, op. cit.

Hem de confiar en que siga l'individu qui, amb la seua llibertat, assoleisca un cos de veritats, fins i tot de creences, per tal que afirme la veritat només perquè i en quant la coneix i no perquè altre la conega (Krause).

Al'escola s'hauria de fomentar el respecte cap al ser humà, la tolerància activa amb les conviccions dels altres, confiança en la raó i en el diàleg, humilitat científica, austeritat material, un cert sentit de solidaritat i lleialtat, seriositat i poca cosa més.

Potser se'm diga que tot açò no són més que boniques paraules i utopies, però més bé caldria parlar d'ucronies, ja que tots eixos principis podrien haver donat els seus fruits, per tal com van portar-se a terme a finals del segle XIX i fins a 1936. No són altra cosa que alguns principis de les escoles racionalistes (que a principis del segle passat posava en marxa Ferrer i Guàrdia¹⁸ amb La Escuela Moderna) i de la Institución Libre de Enseñanza; principis que van ser truncats, en el primer cas amb l'ajusticiament de Ferrer i en el segon cas amb l'ominosa guerra civil, els guanyadors de la qual van considerar precis restaurar els ideals de la Hispanitat contra la pobresa i paralització passades, ideals, segons sembla, coincidents amb les idees essencials que han inspirat el nostre "gloriós" moviment i cimentats en la

¹⁸ **Francesc Ferrer i Guàrdia** (Alella, 10 de gener de 1859 - Barcelona, 13 d'octubre de 1909) fou un important pedagog català. Al 1901 va crear l'Escola Moderna, un projecte pràctic de pedagogia llibertària. També va escriure l'obra que duu per títol "L'Escola Moderna", on exposa els seus principis pedagògics.

De família molt catòlica, Ferrer i Guàrdia va reaccionar com anticlerical i va ingressar en la lògia maçònica Veritat de Barcelona. Va recolzar en 1886 el pronunciament militar que pretenia proclamar la República, però al fracassar aquest va haver d'exiliar-se a París. Va subsistir ensenyant castellà fins a 1901, temps que va aprofitar per a concebre els conceptes educatius anarquistes que després aplicaria a Espanya en el seu projecte d'*Escola Moderna*.

Una quantiosa herència (un milió de francs) d'una antiga alumna, Ernestina Meunier, va fer possible portar a terme el seu projecte en la ciutat de Barcelona, fins que en 1906 Mateo Morral, traductor i bibliotecari del seu centre educatiu, va perpetrar l'atemptat frustrat contra Alfons XIII. Això va tenir com a conseqüència per a Francesc Ferrer el tancament de l'Escola Moderna i diversos mesos d'empresonament per complicitat, al terme dels quals va ser absolt. A l'any següent, es va traslladar a França i a Bèlgica; en aquest últim país va fundar la *Lliga Internacional per a l'educació racional de la infància*.

El 13 d'octubre de 1909 va ser executat en la presó de Montjuïc, acusat d'haver estat l'instigador de la revolta coneguda com la Setmana Tràgica de Barcelona del 1909. Una revolta anticlerical, després de la qual Ferrer a causa de les seues poques amistats estratègiques i la seua antiga vinculació amb Mateo Morral va ser declarat culpable davant un tribunal militar. La seua obra més coneguda és "L'Escola Moderna". Poc després de la seua mort es van obrir a arreu del món diverses *Escoles Modernes* inspirades en la seva pedagogia. Una de les més importants va ser la *Modern School* de Nova York, fundada en 1911.

(Vid <http://www.laic.org> i Javier Urdanibia, op. cit.)

restauració de la clàssica i cristiana unitat de les ciències, clàssica i cristiana unitat de les ciències que, sens dubte, no tenia res a veure amb la ideal república de les ciències, la primera virtut de la qual és la tolerància.

Per tant, és clar que aquests principis no sols no són irrealitzables, sinó que a més són els que haurien de privar a l'escola pública, si atenem al caràcter que té aquesta, segons la legislació:

(1) Per una banda, es proclama la neutralitat de l'escola finançada amb fons públics.

(2) Per altra, es diu que “els continguts educatius han de contribuir a la formació integral de la persona”.

Amb els dos principis al davant, sembla prou injustificable la presència d'una religió confessional a l'escola.

Pel que fa al segon punt, si realment es pensa que la religió forma part dels continguts educatius que contribueixen a la formació integral de la persona, hauria de fixar-se un sistema estable d'ensenyança de la religió i garantir-se eixa formació a tot alumne amb independència de quines siguin les seues creences: però açò implicaria l'exclusió d'una religió determinada (aquesta no integraria, sinó que segregaria) i per això no caldria una assignatura diferenciada, ja que els aspectes d'aquest tema es poden incloure a Ciències Socials, a Filosofia, a Ètica, a Cultura Clàssica, a Música, a Educació Plàstica, Història de l'Art, etc. Però si es pensa que no contribueix a eixa formació integral, s'hauria de plantejar si l'escola és el lloc més adient per a l'ensenyança de la religió.

Quant a la neutralitat, açò no significa, com pretenen alguns, ser asèptic i equidistant, ja que això és objectivament impossible. Ser neutral significa, entre altres coses, promoure un sentit (si volem, però no sols) religiós general de la vida, amb independència de les formes de manifestació concretes i rituals, i sense avançar, en cap cas, vertadera confessió alguna. Així s'aconsegueix, entre altres coses, mantenir a l'escola apartada de les passions i enfrontaments que divideixen als homes; l'escola ha de crear per damunt d'això un profund sentiment de solidaritat humana en la pluralitat. Per això, com diu Savater¹⁹ “es importante que en la escuela pública no falte la elucidación seguida de debate sobre las normas y objetivos fundamentales

¹⁹ Op. cit.

que persigue nuestra convivencia democrática, precisamente porque se basan en legitimaciones racionales y deben someterse a consideraciones históricas. Los valores no dejan de serlo y de exigir respeto aunque no aspiren a un carácter absoluto ni se refuercen con castigos o premios sobrenaturales...”.

Neutra, en fi, significa que a les escoles no s’ha de fer proselitisme de cap tipus, ni d’esquerra o de dreta, ni els partits poden enviar representants per a exposar les bondats de llurs doctrines, ni tampoc no s’hauria de permetre el proselitisme religiós: en això, com en ser d’esquerres o de dretes, del València o del Barça, la lògica diu que ha de tenir més influència la llar i els amics²⁰.

Per tot això, pensem que l’ensenyament racional i veritablement científic és incompatible amb l’ensenyament religiós i amb qualsevol tipus de condicionant. Les conviccions religioses i les conviccions morals, pel seu caràcter particular, pertoquen únicament als seus fidels o seguidors. En coherència, l’única ètica acceptable en el sistema educatiu seria la que és comú a tots: la fonamentada en la noció de ciutadà, que permet la convivència en l’àmbit de la societat civil de no creients i de creients de les diferents confessions, en plenes condicions d’igualtat per a accedir al gaudi dels drets fonamentals.

Situació actual ací i a Europa

A pesar de tot açò, actualment a Espanya, el tracte dispensat a l’ensenyament de la religió és desproporcionadament privilegiat; però és que, a més, es pretén conculcar els drets de tots aquells que no volen rebre educació religiosa a l’escola, ja que, tot i gaudir, com hem vist, d’uns privilegis fora de mida, gràcies als diners de tots (siguen de la seua fe o no), aspiren a més encara, i ens amonesten sense pausa i sense criticar-se mai, tot prenent dictar normes i obligacions per als no creients²¹.

Addueixen el dret dels pares a decidir el tipus de formació que desitgen per als seus fills, però prohibint-lo als altres, amb un sentit de la tolerància ben curiós. Però, com esperem haver demostrat, eixe dret no implica incloure

²⁰ *Traigan a Mr. Bean a la escuela*, Soledad Gallego-Díaz, EL PAÍS, 25/11/05

²¹ Manuel de Castro, Director de Religiosos de la Enseñanza, dictava sentència el 24 de juliol de 2005, tota farcida, com els agrada a ells, de perfrasis d’obligació, com no: s’han d’atendre, deia, “los derechos de quienes quieran recibirla [la religión] y de quienes no”. Molt bé, sí senyor, però després afegia que els que no vulguen estudiar-la, havien de rebre formació general sobre totes les religions. Per què? Jo no tinc, com ells, la llibertat d’elegir l’educació de la meua filla?

a l'ensenyament públic una confessió, perquè, si som coherents, “en nom del desig dels pares de fer estudiar als seus fills en l'escola –l'ideari de la qual segueixca els seus principis (religiosos, polítics i morals)-, sorgiran escoles inspirades per diferents xerrameques ocultistes (...), per sectes capcioses i ideologies de qualsevol mena. Potser hi haurà pares racistes, nazis o estalinistes que pretendran educar els seus fills –a expenses nostres- en el culte del seu Moloch o que demanaran que no s'asseguen al costat d'estrangers...” (Claudio Magris)²².

No puc exigir jo, per exemple, que la meua filla siga educada en l'humanisme ateu? Exercint el meu dret a triar l'educació religiosa de la meua filla, puc sol·licitar de les autoritats educatives que em paguen un sou, ja que seré jo qui dirigiré eixa educació?

D'altra banda, addueixen també el fet que a la resta d'Europa la religió està present a les escoles, però obvien (a banda del fet que a la resta d'Europa, per exemple, es parla un idioma i ací un altre), per una banda, els països que no la contemplen (com ara, França) o que, tot i contemplar-la com no obligatòria (la molt catòlica Irlanda), tenen com a finalitat proporcionar una educació religiosa, moral i secular als alumnes; i, per altra banda, obvien també les condicions en què es dóna: només 4 països la tenen obligatòria (Grècia, Suècia, Àustria i Finlàndia), 3 la tenen obligatòria, però els pares poden demanar l'exempció (Alemanya, Luxemburg i Regne Unit)²³; a Portugal està com ací, i a altres tres països existeix lliure sol·licitud per a ser inscrit en l'educació religiosa (Bèlgica, Holanda –centres públics- i Itàlia). Pel que fa a eixa assignatura fantasmagòrica anomenada Activitats Alternatives, evidentment als països on existeix l'exempció no se'n dóna, i als altres hi ha de

²² Trieste, 1939

Escriptor i assagista italià de vastíssima cultura i extraordinària lucidesa intel·lectual. Lligat a la naturalesa de límitrof i indefinida de la seua Trieste natal, Claudio Magris ha articulat, en el seu treball acadèmic- com a germanista- i narratiu, un espai de la construcció comuna y del trànsit. El seu primer treball *El mite habsbúrguic en la literatura austríaca moderna* ja és un híbrid d'estudi filològic i fresc cultural- instrument crític de la prolongació del mite- i va contribuir al redescobriments de l'espai literari mitteleuropeu en una època de fractures. Una bona part de la seua feina acadèmica- inicialment a Torí, actualment a Trieste- s'ha centrat en la reubicació i rehabilitació d'aquest espai com a eix cultural d'una tradició transversal en temps de fractura. La seua obra narrativa es construeix també sobre eixos transversals, en l'espai i en el temps. Magris és un autor que treballa en recorreguts i trajectòries, en l'observació del propi canvi i en la necessitat de la memòria.

²³ Per cert, aquesta seria una bona solució, si al final no hi ha cap més remei que cedir els centres públics a l'adoctrinament: de fet, ja abans de la LOGSE, als principis dels 90, vaig veure personalment com els fills dels evangelistes presentaven una mena de bula que els alliberava de cursar Religió... però també Ètica.

tot, des de Filosofia a no res²⁴. D'altra banda, també s'ha de tenir en compte que les bases legals no són les mateixes²⁵.

En definitiva, com dèiem al principi, el debat està mal plantejat: la qüestió no és garantir i protegir la llibertat de religió, com interessadament s'ha fet creure, sinó la llibertat de religió i de **convicció**. D'altra banda, es presenten com a inamovibles unes lleis (Acord d'Ensenyança i assumptes culturals entre l'Estat Espanyol i la Santa Seu de 1979 i la Llei Orgànica de llibertat religiosa de 1980) que són, al nostre entendre, incompatibles, i per tant derogables, amb unes altres de rang superior (la Declaració universal de 1948, el Conveni Europeu de 1950, la Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea de 2000 i la pròpia constitució espanyola); i tot per la interpretació que es fa del dret dels pares a decidir el tipus de formació religiosa i moral dels fills (26.3 –DU- i 27.3 –CE): aquesta interpretació no es pot fer de manera positiva (és a dir, mitjançant la inclusió als centres educatius de la formació religiosa sol·licitada pels pares), ja que els poders públics no poden concedir aquest dret al seu arbitri a determinats grups particulars, negant-li-ho al conjunt dels ciutadans i a cadascun d'ells; ans al contrari, la interpretació ha de ser negativa: respectar (i fer que es respecte, impossibilitant tota mena de coacció) el dret dels pares a que els seus fills no siguin adoctrinats en la confessió i/o en la moral d'un grup particular. A més, i de retruc, la interpretació positiva vulnera també el dret de cada espanyol a no veure's obligat a declarar sobre les seues creences.

...PER ANAR ACABANT

Pel que fa al tema educatiu, una solució provisional podria ser situar la religió a primera o última hora de l'horari lectiu (ja que l'elaboració dels horaris és competència de cada centre), deixant així llibertat als pares perquè donen l'alternativa que millor els parega als seus fills. Açò és inacceptable per als bisbes i els catòlics, ja que temen quedar-se sense clientela (però és que les

²⁴ Dades tretes de: *La enseñanza de la religión en la Unión Europea y la Conferencia Internacional Consultiva sobre la educación escolar en relación con la libertad de religión, de convicciones, la tolerancia y la no discriminación*. Boletín CIDE de temas educativos, Diciembre de 2001, número 8; Ministeri d'Educació, Cultura i Esports, Centre d'Investigació i Documentació Educativa.

²⁵ Per exemple, a Dinamarca la Constitució diu que l'Església Evangèlica és l'Església Nacional danesa. O la de 1949 d'Alemanya: "L'ensenyança de la religió és assignatura ordinària en totes les escoles públiques amb excepció de les escoles aconfessionals", art. 7.3.

qüestions de fe depenen del que facen els altres mentre els creients reben doctrina?): poca fe tenen els jerarques amb els seus feligresos! Però que no es preocupen: tenen els mecanismes sàviament utilitzats: des de la “recomanació” de triar Religió si es vol “comulgar” o confirmar, fins l’inflament de notes per embellir l’expedient.

Però la solució més adient, més conforme als drets universals i a la Constitució, seria l’exclusió de l’ensenyament públic de la religió, així com la no subvenció de centres privats amb idearis anticonstitucionals. El dret a triar educació no seria conculcat: ningú no obliga als pares a matricular els fills a un centre públic o amb ideari laic i constitucional²⁶.

A nivell social, en fi, si volem ser respectuosos amb els drets de tothom i cadascun dels ciutadans, hauríem de procurar una societat veritablement laica, és a dir, on totes les condicions jurídiques, polítiques i socials garantisquen el desenvolupament ple de la llibertat de consciència.

Això, ara per ara, com hem vist, no s’acompleix, per tal com és evident que impera un confessionalisme de fet, que no sols discrimina els nos creients, sinó també les confessions religioses no majoritàries. La solució passa per dos vessants:

(1) La derogació o la reforma de determinades lleis.

(2) La fugida del confessionalisme social, i el canvi difícil, però possible, de la consciència col·lectiva, quelcom semblant a allò que Jung anomenava inconscient col·lectiu.

(1) Lleis discriminatòries

Pel que fa al primer punt, està clar que hi ha una sèrie de lleis incompatibles amb normes de major rang i amb drets fonamentals de l’home. La primera és la referent al Concordat, respecte al qual s’ha de deixar clar que no està vigent, ja que està derogat. Efectivament, eixe concordat, que és de 1953, en plena època franquista, i que va estar signat “en el nombre de la

²⁶ Recordem que també la Constitució diu que els poders públics garanteixen el dret de tots a l’educació, mitjançant una programació general de l’ensenyança -27.5-; d’igual manera tenim dret a la protecció de la salut, però són els poders públics qui organitzen açò: si vull una operació que no cobreixen, em busque una sanitat privada; així mateix, tinc dret a una vivenda digna i adequada, però altra vegada els poders públics promouran les condicions necessàries: si vull tres banys, un traster i un jacuzzi, segurament no podré acollir-me a una VPO, i buscaré en el mercat privat.

Santísima Trinidad”, va ser reformat, derogat i substituït pels Acords amb la Santa Seu de 1976 i 1979, que són els que sempre addueix el confessionalisme catòlic per seguir fruit dels seus privilegis. Es van signar “a la vista del profundo proceso de transformación que la sociedad española ha experimentado en estos últimos años”. Doncs, per la mateixa raó, es podrien ara, després de quasi 30 anys, derogar o substituir per altra cosa que no atempte contra la llibertat de consciència dels altres²⁷.

Així, tots els espanyols contribuïm a finançar una Església determinada, independentment de les nostres creences, els edificis religiosos són mantinguts amb diners públics, estan exclosos de pagar IBI i el seu ús és exclusiu per a l'Església, a tots els centres públics l'església té veu i vot als Claustres, els actes militars es confonen amb la iconografia religiosa, etc. etc. La llibertat de consciència és, així, sistemàticament vulnerada, les altres religions són clarament discriminades i la laïcitat estatal és només un miratge.

Se'ns sol aduir que l'Església fa un gran servei social i que posa a disposició de tots una quantitat immensa d'obres d'art i edificis històrics. No serà ací on es pose en dubte, però no cal privilegiar-la per això: hauria de tenir la mateixa consideració fiscal i social que tenen altres entitats dedicades a obres socials –com ara, les ONG- i els edificis que són patrimoni històric de la humanitat, ni més, ni menys.

Però és que també s'ha de reformar la Constitució, ja que no és un document intocable, com ens volen fer creure els revinguts defensors constitucionals (de fet, ja ha estat reformada quan ha convingut –per exemple, amb l'entrada en vigor de l'exèrcit professional- i serà reformada en altres aspectes –successió a la corona-, sense que es trenque el país); i s'hauria de redefinir clarament, perquè, tot i que dissenyà un model d'Estat aconfessional, tanmateix no volgué establir (amb una prova més de les concessions fetes en la transició als pilars sostenidors del règim anterior) un model de clara fonamentació laica, en què l'Estat es mostrara indiferent al fet religiós, per entendre que les seues accions i objectius no han d'entrar en un àmbit propi de la consciència individual de les persones, limitant-se a

²⁷ Per cert, se solen obviar sempre dues qüestions d'aquests acords, de les quals no interessa, pel que sembla, fer propaganda: primer, en ells no apareix per cap lloc l'obligació de fer que els no creients cursen l'assignatura alternativa de penalització; i segon, s'hi estableix un període de tres anys –fins 1982- per tal que el finançament de l'Església es faci per declaració voluntària mitjançant l'impost de la renda i, tanmateix, avui, al 2005, encara segueix sostenint-se econòmicament via Pressupostos de l'Estat.

garantir, sense cap discriminació, la llibertat de creences, tot i institucionalitzar, en nomenar específicament l'Església catòlica al mateix article 16, una mena de declaració de "confessionalisme sociològic" de l'Estat.

(2) Confessionalisme social, consciència col·lectiva

I, arribats a aquest punt, i per acabar, és on, al nostre parer, rau la clau del problema: eixe confessionalisme social, afegit a la consciència col·lectiva dels espanyols és el que fa que el problema real (la llibertat de consciència) es veja aclaparat per la llibertat religiosa: el cos social, addueix l'Església, és catòlic i per això és lícit que gaudezca de privilegis. Però això, a part de discriminar, com hem vist, altres éssers humans, s'ha de matisar: per una banda, que socialment s'accepte com a normal una cosa, no vol dir que haja de ser elevada a norma legal per a tots (si fos així, les dones encara no votarien, o els pobres no estudiarien, o els homosexuals serien aberracions contra natura... és a dir, la societat no evolucionaria); per altra, com es demostra que la societat és majoritàriament catòlica? Quan s'aprova la Constitució, al 1978, el pes estadístic dels catòlics –declarats i practicants- era aclaparador, atesa la proximitat en el temps d'un franquisme sota pal·li i un nacionalcatolicisme imposat des del bressol i l'escola. Però i avui en dia? Qui indica el confessionalisme de l'estat? Les estadístiques? Al CIS de 2004 un 80% es declaren catòlics, però al mateix temps un 66% opina a favor del matrimoni homosexual: es ressenteix la majoria catòlica o es confon a mers batejats amb fidels creients? Al 2005, la meitat dels que es declaren catòlics no van quasi mai a missa, essent un 30% els qui es declaren practicants. Potser és un indicador fiable el percentatge que marca la caselleta a l'IRPF? Aleshores no arriben al 40%. Seran simplement els espanyols que han passat pels sagraments catòlics? És evident que el primer de tots, el bateig, és un indicador pervers, ja que tots els batejats ho han estat per imperatiu patern (anant més lluny, es reconeixen en aquest cas els drets dels menors? Els poders públics poden garantir als pares el dret d'iniciar els seus fills en pràctiques que exigesquen –salvant totes les distàncies- mutilacions sexuals o a tancar-los en centres religiosos per a sempre, per citar tan sols dos exemples?); si hem de seguir aquest indicador, vol dir que Catalunya i les Balears han deixat de ser catòliques, per tal com els matrimonis civils han

superat els religiosos? Serà l'indicador el nombre d'alumnes que trien Religió? El famós 80% que addueix el bisbat no diu que a l'última etapa, al Batxillerat, es redueix a menys de la meitat, essent majoritari en Primària i Secundària, però ací també ens veiem davant el confessionalisme captiu: com que allò normal (recordem la consciència col·lectiva) és fer la comunió (en primària) i moltes vegades confirmar-se (en secundària), coherentment els alumnes es veuen gairebé obligats a matricular-s'hi; però és que, a més, en Primària sobretot, s'arriba a aconsellar a les famílies la matrícula en Religió, perquè, així, segons ells, els alumnes no es veuran marginats... i, de rebot, les escoles es troben amb altre mestre de suport. En fi, en eixa majoria que addueix la jerarquia eclesiàstica, estan restats els milers de batejats que han intentat donar-se de baixa de l'Església i només han trobat traves burocràtiques?

A banda d'intentar conèixer quants són en realitat els seus seguidors vertaders, una Església que fora fidel a la seua doctrina i a les seues normes morals de conducta no tindria inconvenient, com deia Bonifacio de la Cuadra²⁸, en exposar-les amb claredat i transparència, sense tapar ni escamotejar les limitacions que enclouen per a la llibertat i el desenvolupament personal, en un context de modernitat i democràcia. Una Església així, conclouia, pregaria més i es manifestaria molt menys.

I aquesta és la guinda de la qüestió, i ja acabe, la sempiterna mania de assentar càtedra moral sobre el conjunt de la societat, de dictar normes de conducta per a tothom i d'intentar condicionar la vida política de la societat. Ho resumia molt bé i, evidentment, d'una manera molt més escarida que jo, El Roto en una de les seues vinyetes: un sacerdot exclamava: "Volem la religió a les escoles i la política a les esglésies".

I, si no es separen clarament els dos àmbits, pot passar com a EEUU, on la democràcia republicana poc a poc està convertint-se en una democràcia teocràtica, per les actituds fonamentalistes de la religió, en el sentit que allò bo per a ú és el millor per als altres. L'Església pot, evidentment, afirmar els seus valors, les seues certeses de fe; però altra cosa és pretendre que eixos valors siguin determinants en el treball polític i legislatiu. Són coses totalment diferents. I l'Església les confon contínuament.

²⁸ *La Iglesia y sus límites*, EL PAÍS, 23/9/05.

Afortunadament, avui en dia, almenys en aquesta part del món, els sacerdots ja no són els que estableixen les normes i els dogmes; bé, en realitat sí que ho fan, però feliçment ja no tenen el manament repressiu que tingueren fins fa ben poc. Acabarem amb una cita que he llegit d'un autor, citat, per la seua banda, per Justo Serna²⁹: “Avui, el cristianisme és una força en decadència. En nombroses parts d'Europa, les esglésies estan quedant buides (...) L'ascens de l'agnosticisme, si no de l'ateisme, està iniciant un profund canvi en l'evolució mil·lenària d'Europa. Aquesta transmutació, per lenta que siga, suposa la possibilitat d'una tolerància sense precedents, d'una indiferència irònica cap els mites del càstig (...) En un món assolat ara per un fonamentalisme criminal, ja siga el del sud o el mig oest americà, ja siga el de l'islam, Europa occidental té potser l'imperiós privilegi d'elaborar i portar a terme un humanisme secular. Si pot porgar-se de la seua pròpia herència fosca fent front a eixa herència amb perseverança, potser l'Europa de Montaigne i Erasme, de Voltaire i d'Immanuel Kant, puga una volta més oferir orientació”.

L'autor d'açò, per alguns defensors de les essències, podria ser un ateu ferotge? Un perillós radical? Un energumen antireligiós? Un irascible posés per la política sense Déu? No, senyors, és un pensador, professor d'humanitats, europeu d'origen hebreu, que (en paraules de Justo Serna³⁰) vol difondre una educació basada en la tolerància i l'exigència, en les normes pactades i humanes... és George Steiner, i ho diu a “La idea de Europa” (Siruela, 2005).

²⁹ *El ateísmo es pecado...*, EL PAÍS, Comunidad Valenciana, 4/10/05.

³⁰ *Ibidem*.

DOCUMENTA, BIBLIOGRAFIA I CIBEROTECA

Aquest treball no hagués pogut ser elaborat sense l'aportació intel·lectual (moltes vegades literal) dels següents documents, llibres i llocs electrònics.

[A banda, evidentment de les lleis comentades]

- “La enseñanza de la religión en la Unión Europea y la Conferencia Internacional Consultiva sobre la educación escolar en relación con la libertad de religión, de convicciones, la tolerancia y la no discriminación” [“Boletín CIDE de temas educativos”, Diciembre de 2001, número 8; Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, Centro de Investigación y Documentación Educativa]
- AGUILAR, Miguel Ángel, “La Iglesia como poder” [EL PAIS, 15/11/05]
- ARÓSTEGUI SÁNCHEZ, J. *et alii*. Manual d'Història de Primer de Batxillerat. Vicens- Vives
- De BLAS ZABALETA, Patricio, “Religión y educación secundaria. Ayer y hoy” [EL PAIS, 26/9/05]
- BOSCH, Joaquim, “Trabas al matrimonio homosexual” [EL PAIS, Comunidad Valenciana, 27/10/05]
- CACCIARI, Massimo [entrevista EL PAIS, Domingo, 30/10/05]
- De la CUADRA, Bonifacio, “La Iglesia y sus límites” [EL PAIS, 23/9/05]
- CASANOVA, Julián, “Poderes terrenales” [EL PAIS, 12/11/05]
- DURÁN, Mª Ángeles [entrevista EL PAIS, Domingo, 25/9/05]
- ELOY MARTÍNEZ, Tomás, “La Creación, según Bush” [EL PAIS, 15/10/05]
- FUENTES, Carlos, “La Iniciativa Clinton” [EL PAIS, 12/9/05]
- GALLEGO-DIAZ, Soledad, “Traigan a Mr. Bean a la escuela” [EL PAIS, 25/11/05]
- GONZÁLEZ BARÓN, Juan Francisco, “Laicismo hoy” [a la web d'Europa laica]
- <http://www.almendron.com>
- <http://www.europalaica.com>
- <http://www.fundacionginer.org>
- <http://www.laic.org>
- MARÍAS, Javier, “Sablistas eclesiásticos y sablazos gubernamentales” [EPS, 18/9/05]
- MOLINA FOIX, Vicente, “La “madrassa” de Cenicienta” [EL PAIS, 29/10/05]
- PERIS, Manuel, “La semana negra” [EL PAIS, Comunidad Valenciana, 15/11/05]
- RODRÍGUEZ BLANCO, Miguel, “La enseñanza de la religión en la escuela pública española (1979-2005)” [a la xarxa, “osservatorio delle libertà ed istituzioni religiose”]
- SAVATER, Fernando, “La laicidad explicada a los niños” [EL PAIS, 5/11/05]
- SERNA, Justo, “El ateísmo es pecado...” [EL PAIS, Comunidad Valenciana, 4/10/05]
- TORREIRO, M., “Hermosa fantasía macabra [EL PAIS, 28/10/05]

- URDANIBIA, Javier, “De Jean-Jacques Rousseau à Francisco Ferrer Guardia” [Butlletí nº 9 d’ÉMILE ET L’ÉDUCATION, ÉTUDES JEAN-JACQUES ROUSSEAU, Musée J.-J. Rousseau-Montmorency
- VIDAL-BENEYTO, José, “La banalización del franquismo” [EL PAIS, 26/11/05]

Baby-boomer del 65, Sergi Ferrús Peris naix a la ribera de l'Albufera (Catarroja, l'Horta Sud), però, després de llicenciar-se en Filologia Clàssica a la Universitat de València (1988), i d'inaugurar, en la seua estrena com professor de Llatí, l'Institut de Batxillerat de Sedaví el curs 1989/90 (això sí, en una antiga guarderia: vé de lluny això del tercermundisme a les infraestructures educatives), marxa, per a quedar-se (sense renunciar, però, al benvolgut accent apitxat i a l'inigualable all i pebre catarrogí), a la Marina Alta, on és bonament suportat des de 1990 fins a 2004 a l'IES Historiador Chabàs, de Dénia (la comunitat educativa del qual el tolera com a Cap d'Estudis des de 1992 fins al 2003), exercint des de 2004 fins avui (per designis inescrutables dels càlculs administratius) com a Cap del Departament de Llatí de l'IES de Pedreguer. A banda de les tasques relacionades amb l'ensenyament (màster en Cultura Clàssica, ponències i participacions en projectes de formació... i altres mèrits més o menys acadèmic-administratius), ha intentat, durant tot aquest temps, encetar noves experiències, il·lusionar l'immens potencial que representa la nostra jovenalla, "fomentar el respecte cap al ser humà, la tolerància activa amb les conviccions dels altres, confiança en la raó i en el diàleg, humilitat científica, austeritat material, un cert sentit de solidaritat i lleialtat, seriositat i poca cosa més". Actualment dirigeix i coordina (juntament amb José M. Mut) el grup de teatre de l'IES de Pedreguer (el GTG) i manté una pàgina electrònica (<http://www.cyberiespedreguerllati.tk>) i un weblog (<http://cyberiespedreguerllati.zoomblog.com>), que pretén, com diu un dels seus visitants, ser "un lloc de lliure expressió on es

Les Conferències dels Solsticis naixen de l'urgent necessitat d'eutrapèlia, de parlar, d'escoltar, d'entendre i concebre, i del plaer de resistir a la unidimensionalitat que tracta d'engolir-nos.

Es convoquen normalment dues vegades a l'any (al juny i al desembre) i els seus temes són variats.

La setena conferència, *Aparença de laïcitat, confessionalisme encobert*, que s'hi inclou, la pronuncià Sergi Ferrús Peris el dijous 15 de desembre de 2005.